

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

Затверджено рішенням
вченої ради НУБіП України
протокол № 10 від 26.04.2023 р.

Уведено в дію наказом ректора
НУБіП України
№ 155 від « 29 » 06 2023 р.

ПОЛОЖЕННЯ

про захист тварин, які використовуються в наукових або
освітніх цілях у Національному університеті біоресурсів і
природокористування України.

1. Положення «Про захист тварин, які використовуються в наукових або освітніх цілях у Національному університеті біоресурсів і природокористування України» (далі – Положення) розроблене з метою дотримання принципів гуманності, а також етичних і правових принципів під час проведення наукових досліджень та забезпечення навчального процесу з використанням тварин у Національному університеті біоресурсів і природокористування України (далі – НУБіП України), запорукою яких є виконання норм права під час проведення експериментів. Положення розроблене у відповідності до Директиви (2010/63/ЄС) Європейського парламенту та Ради Європейського Союзу від 22 вересня 2010 року «Про захист тварин, що використовуються в наукових цілях», законів України «Про захист тварин від жорстокого поводження», «Про тваринний світ», інших нормативно-правових актів фауністичного законодавства.

2. Це Положення визначає правила та умови захисту тварин, які використовуються у НУБіП України в наукових чи освітніх цілях, включаючи:

- правила виконання процедур та проведення експериментів;
- умови утримання тварин, які використовуються в наукових чи освітніх цілях та способи поводження з цими тваринами.

3. Положення не поширюється на:

- клінічну ветеринарну практику, що здійснюється в НУБіП України згідно Закону України «Про ветеринарну медицину», а також сільськогосподарську діяльність, включаючи вирощування чи розведення тварин, що проводяться відповідно до Законів України, «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про ветеринарну медицину», «Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення», «Про захист населення від інфекційних хвороб»;

- діяльність, що проводиться з метою ідентифікації тварин;

- вилов диких тварин з метою проведення біометричних вимірювань та визначення їх видової приналежності;

- медичну та ветеринарну лікарську діяльність, що не завдає болю, страждань, лиха чи пошкодження організму тварин у тій же мірі, як укол голкою або інтенсивніше.

4. Терміни, які використовуються в цьому Положенні, мають такі значення:

- **тварини** – живі хребетні істоти, включаючи личинкові форми, які здатні самостійно харчуватися, та ембріональні форми ссавців у останній третині життя плоду або на більш ранній стадії розвитку, які в результаті проведених процедур після досягнення плодом останньої третини життя можуть відчувати біль, страждання або отримують постійне пошкодження організму;

- **лабораторні тварини** – тварини, що належать до таких видів: миша хатня (*Mus musculus*), щур (*Rattus norvegicus*), мурчак (*Cavia porcellus*), хом'як сирійський (*Mesocricetus auratus*), хом'як китайський (*Critetulus griseus*), піщанка монгольська (*Merunes*), кролик європейський (*Oryctolagus cuniculus*),

собака свійський (*Canis familiaris*), кішка свійська (*Felis catus*), жаба трав'яна (*Rana temporaria*), жаба леопардова (*Rana pipiens*), жаба шпорцева (*Xenopus laevis*), жаба земноводна (*Xenopus tropicalis*), даніо регіо (*Danio regio*);

- **дикі тварини** – тварини, природним середовищем існування яких є дика природа, у тому числі ті, які перебувають у неволі чи напіввільних умовах;

- **свійські тварини** – види тварин, що повністю або частково утримуються людиною, живуть з людиною та розводяться нею для отримання продуктів і сировини тваринного походження (продуктивні тварини), а також для задоволення естетичних потреб і потреб у спілкуванні (непродуктивні тварини);

- **природне середовище існування** – сукупність умов живої та неживої природи, у яких існують організми та які впливають на процеси їхньої життєдіяльності;

- **процедура** – кожен із способів використання тварин для цілей, визначених у п. 5 цього Положення, які можуть заподіяти тварині біль, страждання або постійне ушкодження організму, подібне або більше, ніж укол голкою, а також діяльність, що має на меті виведення генетично модифікованої лінії тварин в умовах переживання болю, страждань і постійних ушкоджень, які дорівнюють уколу голкою або ще інтенсивніші; причому це не є процедурою евтаназії тварини виключно з метою використання її органів або тканин;

- **дослід** – дослідницька програма, що охоплює процедуру або процедури з конкретною науковою чи освітньою метою;

- **центр** – будівля або місце на території НУБіП України, де утримуються тварини або зберігаються їх тканини та органи, призначені для використання, або які використовуються в освітньому процесі та наукових дослідженнях;

- **установа - розплідник** – підрозділ у структурі НУБіП України без права суб'єктності, який розводить і утримує тварин з метою їх використання або їх тканин та органів у процедурах;

- **установа - постачальник** – будь-яка установа, що постачає тварин або їх тканини та органи для використання в процедурах;

- **користувач** – науково-педагогічний працівник НУБіП України, який використовує тварин або їх тканини та органи у процедурах;

- **уповноважена особа** – особа, що не є членом біоетичної комісії НУБіП України, має освіту лікаря ветеринарної медицини і в обов'язки якої входить здійснення періодичного контролю за установами – розплідниками і користувачами, згідно цього Положення та інструкцій. Про результати перевірок щодо відповідності діяльності установ – розплідників і користувачів принципам, викладеним у цьому положенні, уповноважена особа доповідає біоетичній комісії НУБіП України. Здійснення контролю уповноваженою особою має на меті перевірити відповідність діяльності заводчика та користувача принципам, викладеним у цьому Положенні.

5. Процедури виконуються виключно з метою:

1) проведення досліджень:

- а) основних – для освітніх цілей;
- б) прикладних – для наукових цілей, включаючи трансляційні дослідження, що полягають у передачі результатів досліджень, проведених на тваринах, доклінічної практики, якщо їх метою є:
 - профілактика захворювань, діагностика або лікування захворювань або дисфункцій у людей і тварин;
 - оцінка, виявлення, регулювання або зміна фізіологічних станів людини і тварин;
 - в) спрямованих на збереження видів;
 - г) у галузі судової ветеринарії;
- 2) забезпечення благополуччя тварин або покращення умов життя чи розведення сільськогосподарських тварин;
- 3) розробки, виробництва та використання лікарських засобів, харчових продуктів, кормів та інших речовин або продуктів або вивчення їх якості, ефективності чи безпеки, що проводяться для основних та прикладних цілей;
- 4) захисту навколишнього середовища в інтересах здоров'я чи добробуту людини і тварин;
- 5) вищої освіти або підготовки фахівців з метою набуття чи підвищення професійних компетенцій.

6. У питаннях, не врегульованих цим Положенням, застосовується Закон України «Про захист тварин від жорстокого поводження».

7. Виконання процедур дозволяється, якщо:

- 1) не можна провести дослідження, які забезпечують досягнення цілей, викладених у п. 5, без використання тварин (**принцип заміщення**);
- 2) кількість тварин, які будуть використовуватись, обмежується кількістю, необхідною для досягнення цілей, визначених п. 5 (**принцип обмеження**);
- 3) тварини, які будуть використовуватись, утримуються у відповідних для їх виду умовах, а методи досліджень, що застосовуються під час проведення процедур, обиратимуться таким чином, щоб мінімізувати або усунути біль, страждання або небезпеку постійного ураження організму цих тварин (**принцип покращення**).

Не допускається проведення процедури, якщо вона передбачає сильний біль, страждання, що можуть бути довгостроковими і не можуть бути знеболені. Не допускається проведення процедури з метою отримання результатів, які вже були отримані іншими дослідниками, зокрема у галузі кормів, біоцидів, лікарських засобів, хімічних речовин, захисних засобів, рослинних, медичних препаратів або продуктів харчування, якщо перевірка цих даних не потрібна для використання в дослідженнях, спрямованих на захист здоров'я, безпеки та навколишнього середовища.

Якщо є вибір між процедурами, то слід вибрати такі, що:

- 1) передбачають використання:
 - а) найменшої кількості тварин;

- б) тварин з найнижчим больовим порогом;
- 2) спричиняють якомога менше болю, страждань або створюють найменший ризик нанесення шкоди організму тварин;
- 3) дають найбільшу ймовірність досягнення запланованого результату після процедури.

Процедури плануються та проводяться таким чином, щоб уникнути загибелі тварин, однак коли стан здоров'я тварин, які використовуються в процедурі, вказує на їх неминучу загибель, цих тварин піддають евтаназії (**гуманне закінчення процедури**).

Якщо неможливо уникнути загибелі тварин у результаті процедури, то процедура планується та проводиться так, щоб призвести до загибелі якомога меншої кількості тварин і мінімізувати тривалість та інтенсивність їх страждань.

Рішення про евтаназію тварин, про яке йдеться в п. 5, приймається у порядку, визначеному уповноваженою особою з числа співробітників факультету ветеринарної медицини НУБіП України (далі – уповноважена особа).

Після отримання згоди біоетичної комісії НУБіП України на проведення експериментів можуть використовуватися лабораторні тварини, якщо мету процедури неможливо досягти без їх застосування.

8. Не виконуються процедури із використанням диких і безпритульних тварин, за винятком сільськогосподарських.

Біоетична комісія НУБіП України може у виняткових випадках на підставі наукових обґрунтувань, наданих користувачем, надати згоду на використання зазначених тварин, якщо метою процедури є вивчення здоров'я та благополуччя цих тварин або запобігання серйозного ризику, спричиненого цими тваринами здоров'ю людей, інших тварин або навколишньому середовищу, і ця мета може бути досягнута лише шляхом використання вище зазначених тварин.

9. Процедури виконуються лише у рамках дослідів та у приміщенні користувачів, що належать до структури НУБіП України.

Процедури можуть проводитися в іншому місці, ніж вищевказані, якщо їх мети неможливо досягти, виконуючи їх у центрі користувача.

Процедура проводиться у середовищі існування дикої тварини, якщо мета процедури може бути досягнута тільки шляхом її проведення в цьому середовищі і стрес для тварини, пов'язаний з цією роботою, зводиться до мінімуму.

10. Процедури, які супроводжуються болем, стражданнями або тривалим ураженням організму, якому тварина може піддаватися під час виконання процедур, можна віднести до таких категорій:

- 1) легка;
- 2) помірна;
- 3) важка.

11. Порядок підготовки тварин до процедури починається з підготовки тварини до спостереження, а закінчується, коли спостереження за твариною припиняється, а у разі використання генетично модифікованої лінії тварин – коли не передбачається, що потомство цих тварин зазнає постійної шкоди організму або що вони будуть відчувати біль, страждання.

Після завершення процедури уповноважена особа приймає рішення щодо збереження такій тварині життя або евтаназії дослідної тварини, якщо є обґрунтована підозра, що після закінчення процедури тварина отримає непоправну шкоду для організму, або все ще відчуватиме сильний або помірний біль і страждатиме.

12. Повторне використання тварини у процедурі, щоб уникнути використання іншої тварини, яка ще не була дослідною, дозволено за умови, якщо уповноважена особа, оглянувши тварину, врахувала її життєві показники і підтвердивши, що тварина повністю одужала – надала дозвіл на проведення процедури.

За використання легкої або помірної процедури тварина, яка була дослідною, може бути повторно використана в процедурі, віднесеній до легкої, або помірної, а також один раз у важкій процедурі – у виняткових випадках, після отримання згоди біоетичної комісії НУБіП України для експериментів на тваринах, вона може бути повторно використана у процедурі, що класифікується як легка, або помірна на підставі обґрунтування користувача щодо потреби повторного використання цієї тварини.

13. Процедури, які завдають серйозної шкоди та сильного болю тварині, повинні проводитися під загальним наркозом або місцевою анестезією та після застосування лікарських засобів або ветеринарних лікарських засобів з аналгетичним ефектом.

Процедури, що відрізняються від зазначених вище, повинні проводитися під загальним або місцевим наркозом і після проведення передбачають застосування лікарських засобів або ветеринарних лікарських засобів із знеболюючим ефектом, або інших методів, зокрема заспокійливих засобів, щоб мінімізувати біль і страждання у використовуваних тварин.

Процедура може бути проведена без загальної або місцевої анестезії лише тоді, коли застосування анестезії здатне заподіяти тварині біль і страждання більше, ніж сама процедура, чи є несумісною з метою процедури, після схвалення біоетичною комісією НУБіП України дослідів на тваринах на підставі обґрунтування користувача щодо використання такої анестезії.

Якщо дія загального або місцевого наркозу закінчується і тварина може відчувати біль, слід використовувати лікарські або ветеринарні лікарські засоби із знеболюючим ефектом або інші методи, зокрема заспокійливі засоби, що забезпечують зведення болю до мінімуму.

14. Призначення лікарських засобів або ветеринарних лікарських засобів тварині під час процедури, що запобігають або перешкоджають появі болю, дозволяється лише у разі, коли одночасно тварині забезпечується відповідний

рівень загальної анестезії, місцевої анестезії із застосуванням лікарських засобів або ветеринарних лікарських засобів із знеболюючим ефектом, або коли отримано схвалення біоетичної комісії НУБіП України щодо процедур на тваринах.

15. Після завершення процедури тварині надається догляд, а за потреби – медичне ветеринарне обслуговування, а також умови утримання, відповідні до стану її здоров'я та виду.

Користувач може відправити таку тварину, що після процедури до природного середовища проживання, відповідного до виду цієї тварини, або знайти нового опікуна для неї, якщо тварина має відповідний стан здоров'я, або немає загрози здоров'ю людини та інших тварин і довкіллю за умови що тварині будуть забезпечені умови проживання, відповідні до стану її здоров'я та виду.

16. У разі прийняття рішення про евтаназію тварини, яку використовували в процедурі, евтаназію проводить особа, що має кваліфікацію лікаря ветеринарної медицини, так, щоб мінімізувати біль і страждання.

Зазначене не застосовується у разі раптової необхідності евтаназії тварині, якщо виникає ризик для здоров'я людини та інших тварин, або навколишнього середовища.

17. Установа - розплідник зобов'язана утримувати тварин у центрі, в якому створені умови, що відповідають певному виду тварин, включаючи можливість задоволення фізіологічних та етологічних потреб, і який оснащений обладнанням, адаптованим до потреб видів тварин, що утримуються в ньому. Таким тваринам необхідно забезпечити турботу, яка гарантує благополуччя і збереження належного здоров'я, включаючи щоденний контроль екологічних умов, негайне виправлення відхилень, виявлених щодо умов навколишнього середовища, благополуччя та здоров'я, а також транспортування в умовах, придатних для тварин зазначеного виду, відповідно до вимог чинного законодавства України.

18. Користувач веде та зберігає документацію щодо проведення процедури, включаючи заявку про згоду на його проведення, заявку та рішення біоетичної комісії НУБіП України щодо дозволу – погодження на проведення процедури впродовж 3 років з дати її завершення.

19. Уповноважена особа здійснює періодичний контроль за установою – розплідником та користувачами згідно цього Положення та інструкцій, затверджених ректором НУБіП України. Про результати перевірок доповідає біоетичній комісії НУБіП України. Здійснення контролю уповноваженою особою має на меті перевірити відповідність діяльності установи - розплідника та користувача принципам, викладеним у цьому Положенні.

Розробники: проф. Мельник О.П., проф. Єрмоленко В.М.

ПОГОДЖЕНО:

Проректор з наукової роботи
та інноваційної діяльності

Вадим КОНДРАТІЮК

Начальник науково-дослідної
частини

Володимир ОТЧЕНАШКО

Декан факультету ветеринарної
медицини

Микола ЦВІЛІХОВСЬКИЙ